

Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Történelemtudományi Doktori Iskola

Medievisztika Doktori Program

**Szerbek Magyarországon a XIV. század végétől a XVI. század elejéig
(1389–1526)**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Készítette:

Obradovic Nenad

Témavezető:

Dr. Almási Tibor tanszékvezető egyetemi docens

Szeged 2023

Nyilatkozat

Alulírott Obradovic Nenad az SZTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskolájának Medievalisztika Doktori Program hallgatója nyilatkozom, hogy ezen doktori értekezés tartalma saját és önálló kutatásaim eredménye. A benne foglalt hivatkozott mindennemű szakirodalmat az erre vonatkozó szerzői jogok nemzetközi szabályainak megfelelően használtam fel.

Szeged, 2023. augusztus 16.

Obradovic Nenad

Szerbek Magyarországon a XIV. század végétől a XVI. század elejéig

(1389–1526)

Az értekezés célkitűzése és a témaválasztás indoklása

Elfogadva azt a felvetést miszerint minden emberhez köthető fogalomnak van múltja, magától értetődő, hogy minden olyan emberteremtette elképzelés, tárgy, mozzanat vagy eszme, amihez forrás adódik, a történettudomány jogos kutatási területe. Ilyen a nép is. Egy etnikum történetének ismerete kiváltképp fontos, elvégre a nép múltjának megismerésén keresztül értheti meg az egyén a társadalmat, amelybe beleszületett, és amelynek a része, de ezenfelül egyidőben önmagát is abban. Bár egyszerűnek tűnik egy nép múltjának feltérképezése, közel sem triviális feladat. Véleményünk szerint különös fontossággal bír egy nép történetének feltárásában a másokkal való találkozás és érintkezés vizsgálata. Gondoljunk bele abba, hogy az ember mint egyén nem él elszigetelten, illetve hogy személyét mennyire határozza meg a környezete. Ezért még kevésbé lehet a népeket elszigetelt csoportoknak felfogni. Nézetünk szerint saját népünk történetét nem érthetjük meg kellőképpen, ha azt a szomszédos népek felől érkező hatásoktól elszigetelten vizsgáljuk. Ellenkezőleg, a középkorra vonatkozó forrásaink kereskedelemről, szövetségekről, háborúkról és a velük járó intenzív hatásokról tanúskodnak. Ezért kijelenthető, hogy a történész egyik fontos feladata kutatni saját népének érintkezéseit más népekkel a letűnt időkben. Elvégre, ily módon lehetséges az egyoldalúság kiküszöbölése és a történetek pontosabb felfogása a rekonstrukciók során.

Feladatunkat a szerb és magyar nép közötti, a kései középkorban kibontakozó kapcsolatok vizsgálatában látjuk. Ez a célkitűzés kiváltképp jogos, ha belegondolunk, hogy mindkét nép számára mélyreható és tartós következményekkel jártak. Ha a magyar-szerb kapcsolatokról beszélünk, azt kell szem előtt tartanunk, hogy azok évszázadokon átívelve változóan fejlődtek a napjainkig. Ezeknek az állandó változásoknak a középkori szakasza – főleg a XV. és XVI. században – eseményekben igen gazdag, fordulatokban bővelkedik, és bár különösképpen érdekes, ennek ellenére mégsem kellően feltárt kérdéskör. Ennek egyik oka részben a forrásadottságok szűkösségében kereshető. Magyarország ezekben az időkben számtalan megpróbáltatáson ment keresztül, küzdve a keleti hódítóval, az Oszmán Birodalommal szemben a fennmaradásáért. A szerbség még terhesebb utat járt be. Az addigi terjeszkedést felváltotta a visszavonulás, a császári korona fényét pedig az oszmán hűbériség árnyékolta be.¹ Közösnek bizonyult – magyaroknak és szerbeknek egyaránt – a keleti hódítóval szembeni élethalálharc.² A hosszan tartó gyötrelmes küzdelem után a szerb államiság a XV. század végéig teljesen alulmaradt. Megfosztva országaiktól a szerbek új hont

---

¹ Blagojević, M., *Srpska državnost u srednjem veku*, Beograd 2011.; Uő., *Pregled istorijske geografije srednjovekovne Srbije*, Zbornik Istorijskog muzeja Srbije 20 (1983) 45–126.

² Inaldžil, H., *Istorija Osmanskog carstva. Klasični period 1300–1600*, Beograd 1974, 26–51.; *Istorija Osmanskog carstva*, szerk.: Mantran, R., Beograd 2002, 38–175.; *Istorija srpskog naroda II. Doba borbi za očuvanje i obnovu države (1371–1537)*, szerk.: Kalić, J., Beograd 1982. (a továbbiakban: ISN II); Szakály F., *A török-magyar küzdelem szakaszai a Mohácsi csata előtt*, Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulójára, szerk.: Rúzsás L.–Szakály F., Budapest 1986, 11–57.

találtak Pannoniában, ahová magukkal hozták szellemiségük legjavát, szolgálatkészségüket és harci tapasztalatukat felajánlva a mindenkori magyar királynak, aki pedig igyekezett őket a legjobban hasznosítani saját politikai elképzeléseiben és országa honvédelmében. Az idő megmutatta, hogy a vándorlásoknak nagy és tartós hatásuk volt, különösképpen demográfiai vonatkozásokban.

Mivel a szerbség küzdelmét az oszmán törökök ellen és a migrációs folyamatokat nem lehet kellően értelmezni az államtörténet ismerete nélkül, ezért nem kerülhetjük el a szerb despota-állam politikai története és működése egyes elemeinek bemutatását.³ Annak ellenére, hogy a szerb történetírás Boszniát is a szerb államiság hordozójának tekinti, kutatásunk során, amikor a Kotromanićok országáról ejtünk szót a súlypontot a szultán elleni harcra helyezzük – olyan más hangsúlyosabb elemekkel kiegészítve vizsgálatainkat, mint például, amikor a boszniai királyfi szerb despotává lesz magyar támogatással, vagy amikor Bosznia bukása után a nemesek tekintélyes része Mátyás király hadához csatlakozott, stb. – nem részletezve eközben a belső küzdelmeket, amelyekben Magyarország is időről-időre részt vállalt.⁴ Leginkább azzal magyarázhatjuk ezen megközelítésünket, hogy ezek az elemek jobbra csak közvetve köthetők a Magyarországra települt szerbség és más délszláv etnikai csoportok helyzetének alakulásához, míg Bosznia belügyeinek minderre kevésbé mutatkozott kihatása.⁵ Alapjaiban az Oszmán Birodalom felépítését sem hanyagolhattuk el teljesen, mivel annak társadalmi korlátai hatással voltak a szerbek migrációs megmozdulásaira.⁶ Magyarország államberendezésének kérdéskörét viszont, mivel az a magyar szakközönség előtt részleteiben is jól ismertnek mondható, nem véltük szükségesnek részleteiben bemutatni. Véleményünk szerint az állami és társadalmi keretek bemutatásával világosabban kirajzolódnak a szerb államiság hagyományai, és könnyebben megragadhatók a különböző állami rendszerek életükre gyakorolt formáló hatásai.

Legáltalánosabb célként a migrációs folyamatok és demográfiai változások feltérképezését tartottuk kutatásainkban szem előtt. Mivel a kortársak nem figyeltek fel a csendesen zajló vándorlásokra, forrásadatainkban ebből eredően inkább csak az eredmények jelennek meg, amikor már a szerbek nagy száma telepedett le a Szerémségben, a Temesközben és másutt Magyarországon déli részén, míg az áttelepülés részletei, kiindulópontjai

---

³ Veselinović, A., *Država srpskih despota*, Beograd 2006.

⁴ Ćirković, S., *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964.; Tošić, Đ., *Učešće Kosača u oslobođenju Jajca od Turaka 1463. godine*, Srpska proza danas. Kosače-osnivači Hercegovine, ed.: Ćuk, R.–Tošić, Đ., Beograd–Bileća–Gacko 2002, 464–475.; Uő., *Bosanska nazovi „krivica“ za pad Srpske despotovine*, Pad Srpske despotovine 1459. godine, ed.: Spremić, M., Beograd 2011, 185–193.; Uő., *Bosanska vlastela u oslobođanju Jajca od Turaka 1463. godine*, Stjepan Tomašević (1461–1463) slom srednjovekovnoga Bosanskog Kraljevstva, ed.: Birin, A., Zagreb–Sarajevo 2013, 99–109.; Salihović, D., *For a Different Catastrophe: a Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquiry*, Inicijal 5 (2017) 73–107.

⁵ Arra a mozzanatra is érdemes figyelmet fordítani, hogy a magyar király éppen ezeket igyekezett kiaknázni bel- és külpolitikájában. Kubinyi A., *Die Frage des bosnischen Königtums von Nikolaus Újlaky*, *Studia Slavica* 4 (1958) 373–384.; Uő., *Pitanje bosanskog kraljevstva Nikole Iločkog*, *Županijski zbornik* 4 (1973) 48–57.; Mrgić, J., *Severna Bosna 13–16. vek*, Beograd 2008, 141–148.; D. Salihović, *An Interesting Episode: Nicholas of Ilok's Kingship in Bosnia 1471–1477*, a Közép-európai Egyetemen 2016-ban megvédett mesterszakos dolgozat kézirat.

⁶ Miljković-Bojanić, E., *Smederevski sandžak 1476–1560. Zemlja-naselja-stanovništvo*, Beograd 2004.; Vasić, M., *Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom*, Istočno Sarajevo 2005.

és feltételei többnyire homályba veszték.⁷ Rekonstrukciónkat ezért ezen a téren szorosan a meglévő oklevelekben fellelhető részadatokhoz kötjük, igyekezvén a találgatásoknak teret kevésbé hagyni, megalapozottabb indoklással nyugvó következtetéseket levonni.

A migrációs folyamatok megértésére törekedve jól belátható, hogy azokat kikerülhetetlenül a szerb despoták magyarországi birtoklásával kell összekapcsolnunk.⁸ Mivel a despoták és más szerbiai nemesek birtokadományokat szereztek Magyarország különböző pontjain, ezért a történeti földrajz segítségével elengedhetetlen feladat legalább megközelítő pontossággal ezek helyét és nagyságát meghatározni.⁹

A despoták birtokainak meghatározása elvezet azok adminisztrálásának kérdéséhez, ahol adatokkal szolgálhatunk arra nézve, hogy milyen módon és mennyire érvényesült a magyarországi igazgatási gyakorlat a szerb fejedelmek birtokain, illetve hogy hatott-e mindez a szerb államigazgatásra. Ahogyan a despota kancelláriájából kikerült és fennmaradt iratok bizonyítják, a magyar szokások nem maradtak hatástalanok a szerbek között. Másrészt pedig a despota-birtokok helymeghatározása ugyancsak fontos a szerbség bevándorlási területének pontosabb felvázolásához. Ennek nyomán érthetőbbé válik, hogy a szerbek miért választottak bizonyos területeket letelepedésük helyszínéül.

Fontos kérdésként jelölhető meg az is, hogy a szerbek hogyan illeszkedtek be a magyar társadalomba, és az őshonos lakosság hogyan fogadta a jövevényeket. A forrásadatok segítségével képet igyekszünk formálni arról is, hogy a betelepülő szerbek hogyan érvényesültek a magyar társadalomban, mit vártak az új hazától, és annak hogyan teljesítettek szolgálatokat. Ennek feltérképezéséhez szükségesnek érezzük vizsgálatainkban az eseménytörténet irányába fordulni, illetve azon hadiesemények alaposabb szemügyre vételére gondot fordítani, amelyben kútfőink tanúsítják a szerb katonák részvételét. Ezekből nem keveset lehet találni, mivel a megfigyelt időszakban a szerb menekültek zöme a vlach-rendszer kereteiben szervezett struktúrában érkezett Magyarországra, és megélhetését a kardforgatástól remélte. Idővel tapasztalatuk és az ország egyre súlyosbodó pénzhíánya a határvédelemben széles érvényesülési lehetőségeket biztosított számukra – különösképpen a huszárok, sajkások, zsoldosok, hajdúk és mások számára –, így nemritkán várnagysággig vitték, amely pozíció, főleg Mohács után, tényleges hatalmat juttatott a kezükbe. Mint hasznos és elszánt határvédelmi erő, a szerbek számolhattak a magyar királyok jóakarásával, amely adókedvezményekben, tizedmentesség formájában, földbirtokok képében vagy más

---

⁷ Ćirković, S., *Seobe srpskog naroda u Kraljevinu Ugarsku u XIV i XV veku*, Seobe srpskog naroda od XIV do XX veka. Zbornik radova posvećen tristogodišnjici Veolike Seobe Srba, ed. Ranković, D., Beograd 1990, 37–46.; Rokay P., *A szerbek betelepülése Magyarországra a XV. században*, ed. Zombori I., A szerbek Magyarországon, Szeged 1991, 51–63.

⁸ Pesty F., *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despota cím*, Budapest 1877.

⁹ Ezekben jelentős segítséget nyújtanak: Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I*, Budapest 1890.; Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*, Budapest 1894.; Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I*, Budapest 1966.; Engel P., *Magyarország a középkor végén. Középkori térkép és adatbázis*, Budapest 2021.

módon testet öltve mutatkozott meg.¹⁰ Ahogyan az oszmán veszély egyre erőtejesebben érvényesült, a római katolikus főpapok sem zárkóztak el a pravoszláv idegenektől, még ha nem is nézték jó szemmel azok vonakodását a tizedfizetéstől.

Módszertani alapállás

Céljaink kivitelezésének útját a kritikai történetírásban látjuk. Ennek jegyében a forrásadatokat alávétjük az elemzésnek, híradásukat pedig az összehasonlításnak. Néha azonban a források állításait vagy elhallgatásait későbbi korokban megfogható tapasztalatokkal vagy logikai úton volt szükséges értelmezni. Kútfőink mennyisége és minősége nem mindig engedett lehetőséget a meglévő információk modellekbe rendezésére, ami olykor valamelyest pozitivistá színezetet ad írásunknak, ennek ellenére például a *határelmélet* alkalmazási törekvése használhatónak bizonyult, amikor a végvidéki világ bizonyos sajátosságait igyekszünk megérteni.¹¹

A kutatások során feldolgozásra került elbeszélő és okleveles forrásanyag nemkevés hírrel szolgál a szerbek népmozgásáról, a huszárok harci bevetéseiről és a menekültek magyar társadalomba történő integrálódásáról. Forrásszövegeink egy részét nem lebecsülendő számú történész értelmezte eddig. Ezért következtetéseinket ezek eredményeivel és felfogásával szembesítve és ütköztetve domborítottuk ki. Véleményünk szerint ezáltal a szerb, illetve jugoszláv, magyar és nyugati szakirodalom tetemes részének eredménye is gazdagítja értekezésünket és erősíti megállapításaink alapjait. Eredményeinket az adatok feltárása és feldolgozása végén szintetizáltuk egy egységes szövegben. Törekedve az áttekinthetőségre függelékben közöltük az archontológiai és genealógiai adatokat, amelyek másként erősen megtörték volna az alapszöveg elbeszélését.

Források és irodalom

Ugyan számos kutató foglalkozott a magyar– szerb kapcsolatokkal vagy annak egyes aspektusaival, mindennek ellenére kijelenthető, hogy fontosságához mérten a témakör messze nincs teljes körűen kiaknázva. Ennek oka leginkább a források részleges és töredékes voltában keresendő, amely nehezíti a kutatásokat, és nemkevés fárasztó feladatot gördít a kutató elé.

A szerb középkori élet nyomait a múlt viharai alaposan megtépázták. Elenyésztek a műemlékek, elégték az okiratok, és megsemmisültek a múltnak számtalan más maradványai is. Ami nem ment veszendőbe, az szerencsés esetben új hont talált számos ország levéltárában és könyvtárában, nemkülönben a szerb néphagyományban, illetve a szerb egyház berkein belül. Szétszórtan ugyan, de jelentékeny mennyiségű adattal számolhatunk a magyarországi

---

¹⁰ Rokay P., *Egy ismeretlen Janus Pannius-levél*, *Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei* 9 (1971) 5–16.; Rokai, P., *Prilog poznavanju položaja Srba u Ugarskoj u XV veku*, *Zbornik Matice srpske za istoriju* 6 (1972) 87–91.

¹¹ Nail, T., *Theory of the Border*, Oxford 2016.

szerbség történetét illetően Magyarországon, Velencében, Raguzában, a Hilandar-kolostorban és más, viszontagságoktól jobban megkímélt helyeken, ahol forrásaink túlélhették a századok megpróbáltatásait. Ezeknek a tartalmához latin, szláv, német, olasz és más nyelvek ismerete teremt hozzáférést. Sokat segít a kutatónak az a körülmény is, hogy a szívósan harcoló szerbek számos író figyelmét is felkeltették a középkor során. Például felhozhatjuk Eberhard Windeckét, aki érdekesnek találta István despota személyét,¹² Thuróczy Jánost, aki felfigyelt György despota magyarországi látogatásaira és nagy kiterjedésű birtokaira,¹³ de utalhatunk Bonifinire is, akire nagy hatást gyakorolt Vuk despota rendíthehtetlen hűsége és katonai tapasztalata, csakúgy mint a szerbek egyes katonai akciói.¹⁴ Eschenloert példának okáért elrententette a szerb katonák kegyetlensége,¹⁵ Szerémi pedig elbeszélésében tanúbizonyságot tett arról, hogy jól ismerte a szerb nyelvet.¹⁶ Értékelve a szerb nemesség és a rác huszárok harci értékét a magyar királyok adományaikkal okleveleiken keresztül is rögzítették jutalmaik indoklását, leveleikben pedig más udvarokhoz továbbították hírnevüket. Hála több nemzedék szorgos kutatójának a források egy részét nyomtatásban is kézhez vehetjük, bár még tetemes mennyiségben kell számolni kiadásra váró forrásanyaggal is.¹⁷ Ezekből ki lehet hámozni, hogy a kortársak miképpen látták a Magyarországra betelepülő szerb nemeseket, harcosokat és jobbágyokat. A meglévő kevés szerb forrás, mint az évkönyvek (letopisi),¹⁸ szentek életleírásai (žitija),¹⁹ feljegyzések (zapisi) és a szerény oklevélhagyaték²⁰ ugyanakkor abba nyújt bepillantást, hogy a szerb elitet alkotó rétegek miképpen látták a magyarságot, Magyarországot, illetve saját szerepüket új honukban. Az oszmán oldal felfogását valamelyest

---

¹² Eberhard Windeckes *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds*, hersg.: Altmann, W., Berlin 1893, 153, 177.; Eberhard Windecke *emlékirata Zsigmond királyról és koráról*, ford. Skorka R., Budapest 2008, 31, 122, 142–143.

¹³ Thuróczy J., *A magyarok krónikája*, ford. Horváth J., Budapest 1978, 357–358.

¹⁴ Antonius de Bonfinis, *Rerum Ungaricarum decades IV-1*, ed. Fögel J.–Iványi B.–Juhász L., Budapest 1941.; Bonfini A., *A magyar történelem tizedei*, fordította: Kulcsár Péter, Budapest 2019.

¹⁵ Eschenloer, P., *Geschichte der Stadt Breslau I–II*, hrsg. Gunhild Roth, Münster–New York–München–Berlin, 2003.

¹⁶ Szerémi György, *II. Lajos és János királyok házi káplánja emlékirata Magyarország romlásáról 1484–1543*, szerk. Wenzel G., Pest 1857.; Szerémi Gy., *Magyarország romlásáról*, Erdélyi László fordítását átdolgozta Juhász László, a bevezetést és a szövegmagyarázatokat Székely György írta, Budapest 1979.; Sremac Đ., *Poslanica o propasti ugarskog kraljevstva*, ford. Polgar, M., Beograd 1987.

¹⁷ Teleki J., *Hunyadiak kora Magyarországon X, XI, XII*, Pest 1853, 1855, 1857.; Nagy I.–Nagy I.–Véghely D.–Barabás S.–Kammerer E.–Döry F.–Lukcsics P., *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára I–XII*, (Buda)Pest 1871–1931.; Gelcich J. –Thallóczy L., *Ragusa és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, Budapest 1887.; Fraknoi V., *Mátyás király levelei I, II*, Budapest 1893, 1895.; Thallóczy L.–Áldásy A., *Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapest 1907.; Herpay G., *Debrecen szab. kir. város levéltára diplomagyűjteményének regesztái*, Debrecen 1916.; Pesty F.–Magina L.–Magina A., *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara II*, Cluj–Napoka 2014.; Mályusz E. et al., *Zsigmondkori oklevéltár I–XV*, Budapest 1951–2022.

¹⁸ Stojanović, Lj., *Stari srpski rodoslovi i letopisi*, Sr. Karlovci 1927.

¹⁹ Vukomanović, A., *Život arhiepiskopa Maksima. Prepisano iz rukopisa 17. veka*, GDSS 11 (1859) 125–129.; Filozof, K., *Žitije despota Stefana Lazarević*, ford. Jovanović, G., Beograd 1989.

²⁰ Miklosich, F., *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii, Viennae* 1858.; Makušev, V., *Istorijski spomenici Južnih Slovena i okolnih naroda: iz italijanskih arhiva i biblioteka II*, Beograd 1882.; Radojčić, N., *Pet pisama s kraja XV veka*, Južnoslovenski filolog XX (1953–1954), 345–367. Mitrović, K., *Pet pisama despota Vuka Grgurevića*, Braničevski glasnik 3-4 (2006) 63–83.

Stojanović, Lj., *Stare srpske povelje i pisma I*, Beograd–Sr. Karlovci 1929.

megjelenítik az oszmán írók szerb és magyar fordításai, a kiadott defterek,²¹ illetve a késő bizánci szerzőknek az oszmánokkal foglalkozó művei.²² Ezekből kiindulva, véleményünk szerint elegendő forrásanyag áll rendelkezésre ahhoz, hogy megfogalmazzunk bizonyos megállapításokat a magyarországi szerbségről.

Miként fentebb arról már említés esett, a fennmaradt forrásokra támaszkodva már számos történész foglalkozott a magyar–szerb középkori kapcsolatok kérdéseivel, vagy legalábbis érintette azokat. Ugyan nemigen tagadható, hogy a kutatásokat a nyelvi nehézségek sokban gátolták és gátolják a mai napig, a témakör kutatója mindazonáltal gazdag és tartalmas bibliográfiára támaszkodhat. A magyar történetírásban e problematikában már a kritikai szemlélet meghonosításától jelentős eredményeket lehet felmutatni. Vázolva a magyar nép teljes történetét és megörökítve Mátyás király életrajzát a neves történész, Fraknói Vilmos érintette a szerbek betelepülését és katonáskodását,²³ míg a *Bosnyák és szerb tanulmányok* című írásában kifejezetten e témakörre összpontosította figyelmét.²⁴ Ugyan már több mint másfél évszázad múlt el megjelenésétől, a mai napig hasznosnak bizonyul Pesty Frigyes tanulmánya a szerb despoták birtokairól és címéről. Az aracsi származású Szentkláray Jenő behatóan foglalkozott a dunai hajóhadak és a szerb monostoregyházak történetével, hogy munkásságának csak a legjelentősebb eredményeire térjünk ki.²⁵ Ahogy a magyar középkorkutatás haladt előre, számos neves tudós foglalkozott a szerb–magyar érintkezések kérdéskörével. Mályusz Elemér a Zsigmond-kor kutatásain belül érintette Lazarević István despota magyarországi kapcsolatait.²⁶ Hasonlóan hasznosan forgathatók Engel Pál kutatási eredményei a XV. századi királyi hatalomnak az arisztokráciához fűződő viszonyát illetően, vagy megfontolandók a birtokháramlásról szóló vizsgálatának következtetései.²⁷ A Hunyadi- és Jagelló-korra idezhetjük Kubinyi András,²⁸ Rázsó Gyula,²⁹ Blazovich László,³⁰ Petrovics István,³¹ C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Pálosfalvi Tamás³² és más kutatók megannyi

---

²¹ Aličić, A., *Turski katastarski popisi nekih područja Zapadne Srbije I*, Čačak 1984.; Stojaković, M., *Braničevski tefter. Poimenični popis pokrajine Braničevo iz 1467. godine*, Beograd 1987.; ĩnalçık, H.–Radushev, E.–Altuđ, U., *Ottoman Military and Administrative Order on the Lower Danube during the Time of Mehmed the Conquerer. The Ottoman Tax Registers of Nicopolis, Vidin and Braničevo*, Budapest 2018.

²² Thúry J., *Török történetírók I-II*, Budapest 1893, 1896.; Elezović, G., *Turski izvori za istoriju Jugoslovena*, Bratstvo XXVI (1932) 54–126.; Baán I., *A XIV-XVI századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai*, Budapest 2013.

²³ Fraknói V., *Hunyadi Mátyás király (1440–1490)*, Budapest 1890.

²⁴ Fraknói V., *Bosnyák és szerb tanulmányok*, Századok 43 (1909) 589–598.

²⁵ Szentkláray J., *A dunai hajóhadak története*, Budapest 1885.; Uő., *A szerb monostoregyházak történeti emlékei Délmagyarországon*, Budapest 1908.

²⁶ Mályusz E., *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*, Budapest 1984, 60, 85, 112, 116.

²⁷ Engel P., *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437)*, Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 83, Budapest 1977.

²⁸ Kubinyi A., *A szávaszentdemeter-nagyolaszi győzelem 1523-ban. Adatok Mohács előzményéhez*, Hadtörténelmi Közlemények 25 (1978) 2, 194–222.; Uő., *Magyarország déli határvárai a középkor végén*, Castrum Bene 2 (1992) 65–76.

²⁹ Rázsó Gy., *Hunyadi Mátyás török politikája*, Hadtörténelmi Közlemények 22 (1975) 2, 305–348.; Uő., *Mátyás hadászati tervei és a realitás*, Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990) 1, 1–30.

³⁰ Blazovich L., *Városok az Alföldön a 14-16. században*, Szeged 2002.

³¹ Petrovics I., *A temesi ispánság és a déli határvédelem a 15. században és a 16. század elején*, Aktualitások a magyar középkorkutatásban, szerk.: Font M.–Fedeleš T.–Kiss G., Pécs 2010, 257–275.

³² Pálosfalvi T., *Nikápolytól Mohácsig 1396–1526*, Budapest 2005.; Tóth N., C. –Horváth R. –Neumann T. –Pálosfalvi T., *Magyarország világi archontológiája 1458–1526 I. Főpapok és bárók*, Budapest 2017.

munkáját és archontológiai kézikönyveit, amelyek több szállal kötődnek a magyar–szerb kapcsolatokhoz. Fáradozásainak köszönhetően a kutató ma jobban ismerheti a magyar késő középkor hadtörténetét, archontológiáját, egyes vidékek helytörténetét és számos más feltárt, nélkülözhetetlenül figyelembe veendő tény. Szerb oldalon is elmondható, hogy a témakör hosszú ideje foglalkoztatja a történészeket. A szerb kritikai történetírás számos korai képviselője érdeklődött a problematika iránt, főleg, mivel jó részük a történelmi Magyarország déli részeiből származott. Említést érdemelnek mindenképp Dimitrije és Ilarion Ruvarac,³³ Gavriilo Vitković,³⁴ Aleksa Ivić,³⁵ Jovan Radonić³⁶ vagy Dušan J. Popović³⁷ eredményei. Kutatásaik foglalkoztak a szerbek történetével a hódoltság felszámolásáig, a sajkások történetével, a despota birtokokkal, általánosan a magyar–szerb kapcsolatokkal és számos más témával. Folytatva kutatásaikat újabb eredményekkel szolgáltak munkáikban Sima Ćirković,³⁸ Momčilo Spremić,³⁹ Jovanka Kalić,⁴⁰ Rokay Péter,⁴¹ Aleksandar Krstić⁴² és mások.⁴³ Magyar és szerb kutatókon kívül külföldi szerzők – bár

---

³³ Ruvarac, I., *Stari Slankamen*, Zemun 1892.; Uő., *Žitije despotice Angeline*, Srpski Sion 15 (1905) 551–553.; Uő., *Prilozi za povest srpskog naroda u zemlji ugarskoj*, Zbornik Ilariona Ruvarca. Odabrani istorijski radovi I, Beograd 1934, 417–446.

³⁴ Vitković, G., *Prošlost, ustanova i spomenici ugarskih kraljevskih šajkaša od 1000 do 1872 po srpskim i stranim izvorima*, Beograd 1887.

³⁵ Ivić, A., *Istorija Srba u Vojvodini od najstarijih vremena do osnivanja Potisko-pomororiške granice (1703)*, Novi Sad 1929.

³⁶ Radonić, J., *Srbi u Ugarskoj u srednjem veku*, Vojvodina I, Novi Sad 1939, 128–144.; Uő., *Sporazum u Tati i srpsko-ugarski odnosi od XIII do XVI veka*, Glas SKA187 (1941) 117–232.

³⁷ Popović, D., J., *Naseljavanje Vojvodine*, Glasnik Istorijskog društva u Novom Sadu XII (1939) 1, 21–32.; Uő., *Srbi u Vojvodini I*, Novi Sad 1957.

³⁸ Ćirković, S., *Civitas Sancti Demetrii*, Sremska Mitrovica, Sremska Mitrovica 1969, 59–71.; Uő., *Rasciani regales Vladislava I Jagelonca*, Zbornik matice srpske za istoriju 1 (1970) 79–82.; Uő., *O despotu Vuku Grgureviću*, Zbornik matice srpske za likovne umetnosti 6 (1970) 283–290.; Uő., *Despot Đurađ Branković i ugarsko-turski pregovori 1454. godine*, Glas SANU 280 (1971) 104–112.

³⁹ Spremić, M., *Srpski despoti u Sremu*, Srem kroz vekove. Slojevi kulture Fruške gore i Srema, ed.: Maticki M., Beograd-Beočin 2007, 45–73.; Uő., *Despot Stefan Branković Slepi*, Glas SANU 164 (2010) 115–143.; Uő., *Porodica Jakšić u Banatu*, Banat kroz vekove. Slojevi kulture, ed.: Maticki, M.–Jović, V., Beograd 2010, 33–63.; Uő., *Borbe za oslobođenje Smedereva (1459–1485)*, Smederevski zbornik 3 (2012) 13–29.; Uő., *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*. Beograd 2020.⁴

⁴⁰ Kalić, J., *Palata srpskih despota u Beogradu*, Zograf 6 (1972) 50–58.; Uő., *Carinici despota Stefana Lazarevića u Ugarskoj*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu 13 (1976) 1, 71–83.; Uő., *Najstarija karta Ugarske Tabula Hungariae*, ZRVI 24–25 (1986) 423–435.; Uő., *Despot Stefan i Nikola II Gorjanski*, Istraživanja 16 (2005) 95–102.

⁴¹ Rokai, P., „*Brodovi*“ na Dunavu i pritokama na području južne Ugarske u srednjem veku, Plovidba na Dunavu i njegovim pritokama kroz vekove, Beograd 1983, 139–176.; Uő., *Posednici na tlu fruškogorskih manastira u srednjem veku*, Fruškogorski manastiri, Novi Sad 1990, 75–79.; Uő., *Prilog biografiji despota Lazara Brankovića*, IČ 56 (2008) 183–190.; Uő., *Ratnici despota Stefana Lazarevića u Slovačkoj, prema svedočanstvu Spiške hronike*, Acta historica Posoniensia 19 (2012) 11–14.; Uő., *Prilog biografiji despota Đorđa Brankovića (Svetog vladike Maksima)*, Letopis Matice srpske 499 (2017) 3, 314–319.

⁴² Krstić, A., *Banat u srednjem veku*, Banat kroz vekove, slojevi kulture Banata, ed.: Maticki, M.–Jović, V., Beograd 2010, 65–90.; Uő., *Despot Đurađ i zakup komore u Nađbanji*, IČ 64 (2015) 237–252. Uő., *Između brega i rita. Er(d)šomljo–Vršac u srednjem veku*, Beograd 2019.; Uő., *Srpski despoti i vlastela u državnoj strukturi Ugarske (1404–1459)*, Na granici hrišćanske Evrope. Poglavlja iz hiljadugodišnjeg mađarsko-srpskog suživota, urednik: Hornjak A., Novi Sad 2020, 20–35.

⁴³ Stojkovski, B., *Srpsko-ugarske veze 1389–1402*, Kneginja Milica-monahinja Jevgenija i njeno doba, Trstenik 2014, 39–59.; Ivanović, M.–Stojkovski, B., *Reka Sava kao granica između Srbije i Ugarske u srednjem veku*, Rijeka Sava i povijesti: zbornik radova znanstvenog skupa održanog u Slavonskom Brodu 18.-19. listopada 2013, szerk. Ostmajer, B., Slavonski Brod 2015, 77–103.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, Zbornik Matice srpske za istoriju 99 (2019) 7–19. Stojkovski, B., *Porodica Gorjanski-ugarski rođaci kneza*

érdeklődésük jellemzően csekély a Nyugat-Európát nem érintő események iránt – munkái is sokban hozzájárultak a témakör kiaknázásához. Soraikból megemlíthetjük itt Karl Nehringet vagy Jörg Hoenscht, akiket leginkább a magyar külpolitika foglalkoztatott – amelyen belül a szerb csapatoknak nemegyszer fontos szerep jutott –, illetve Adrian Maginát, aki egyformán jeleskedett a forrásfeltárás terén és a középkori Temesköz történetének kutatásában.⁴⁴

Tartalmi felépítés

Figyelembe véve azt a tényt, hogy egy hosszú időszakra terjednek ki vizsgálataink, a témakör tárgyalását fejezetekre bontva látjuk célszerűnek. Emellett szól az a körülmény is, hogy a szerb–magyar kapcsolatok és a szerbség migrációs mozgásai időközben sok változáson estek át, esetenként hullámozva a háborús konfliktushelyzetek és a szoros együttműködés között. A vándorlás dinamikája és természete is igen erősen változott. Másrészt a témakör tárgyalásában igyekeztünk egyensúlyban tartani az eseménytörténet elbeszélését a társadalom-, had-, és gazdaságtörténelem elemeivel, elvégre a szerbek magyarországi letelepedése és fennmaradása nem érthető azok szerepválalásának elemzése, társadalomba illeszkedésének vizsgálata és más aspektusok bemutatása nélkül. Onnan kezdve, hogy a szerb despota-ország elesett az oszmánok előrenyomulása miatt, figyelmünket mind határozottabban az államiság eszméjét hordozó tényezők felé fordítjuk. Fontosnak tartjuk annak hangsúlyozását, hogy a despoták országának bukása előtt a szultán országa ellen magyar vezetés alatt folytatott harcokat – mint a „hosszú hadjárat” vagy az 1448. évi háború – csak alapvető adataikban vázlatosan mutatjuk be.

Rigómezőtől Ankaráig (1389–1402)

A rigómezei csata (1389) és az oszmánok ankarai veresége (1402) közötti időszak feldolgozása kiindulópontját képezi az egész további vizsgálatnak. Ezt az időszakot a Morava-menti szerb ország mély katonai és állami válsága jellemzi, amelyet Zsigmond király külpolitikája déli hadjárataival tovább súlyosbított.⁴⁵ Ami a migrációs folyamatot illeti ebben az időszakban, az a forrásokban csak szórványosan adatolható, a szerb–magyar kapcsolatot pedig egészében ellenségeskedés és bizalmatlanság jellemezte. Ebből eredően a fejezet összegezni szándékozik a magyar külpolitika és a szerb államérdek ellentétben állásának főbb okait, illetve megkísérli rögzíteni a határ menti összeütközések jellegzetesebb pillanatait – nikápolyi ütközet (1396), szerb-oszmán betörések Dél-Magyarországra, stb.–, emellett pedig a vándorlás fő mozgatórugóinak meghatározására is figyelmet fordít. A Magyarországon

---

Lazara, Ljubostinjska prinošenja 5 (2020) 139–154.; Ivanov, A., *Ubistvo Dmitra Jakšića u Smederevu*, Zbornik Matice srpske za istoriju 99 (2019) 7–19.

⁴⁴ Nehring, K., *Mátyás külpolitikája*, Történelmi Szemle 3 (1978) 427–440.; Magina, A., *Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević*, Analele Banatului XVIII (2010) 135–142.

⁴⁵ Trpković, V., *Tursko-ugarski sukobi do 1402. godine*, IG 1-2 (1959) 93–121.; Engel P., *A török-magyar háborúk első éve 1389–1392*, Hadtörténelmi Közlemények 111 (1998) 561–577.; Kalić, J., *Srbi u poznom srednjem veku*, Beograd 2012, 70–91.

befutható pálya előfutáiraiként Mrnjavčević Andrijaš és Demeter bukkanak fel a forrásokban.⁴⁶

A despota-állam (1402–1459)

E fejezet tartalma már sokkal összetettebb helyzetet, és az alapkörülményekben megváltozott időt elemez. Ekkorra nyúlnak vissza a szerb despota-állam és Magyarország szövetségi viszonyának kezdetei, amely változó feltételek között fennálló és bizonytalanságokkal tarkított szakasz egészen a szerb államiség végső összeomlásáig tartott. István despota a szövetséggel igyekezett megerősíteni pozícióit az oszmánokkal és a Brankovićokkal szemben, míg Magyarország királya, Luxemburgi Zsigmond a szerb uralkodótól támogatást várt el uralmának megszilárdításához. A szerb országnak ütköző területként védelmeznie kellett a déli magyar határt, aminek minden bizonnyal eleget is tehetett, hiszen az oszmánok fő balkáni útvonalán helyezkedett el.⁴⁷ A szövetség erősítését szolgálták azok a birtokok, amelyeket a szerb uralkodó – magyar báróként – szerzett Magyarországon. Ekkor került a szerb uralkodó kezére számos magyarországi jószág az ország több pontján is. Ezek között a legjelentősebbek voltak Szatmár, Németi, Nagybánya és Felsőbánya az ezüst- és aranybányákkal, valamint a szatmári kamara jövedelmei. Szintén említést érdemel a debreceni uradalom, Munkács és a körülötte elterülő birtokegyüttes Bereg megyében, Tokaj, Tállya, Regéc, Boldogkő, Becse, egy palota Budán és számos más javadalom tartozékaival és járandóságaival.⁴⁸ Branković György despota szerepe hasonlóan mondható mint elődjéé volt, azzal együtt, hogy helyzete még nehezebbé és összetettebbé vált. Országá egy erejét folyamatosan veszítő állam képét mutatta, határai pedig idővel összeszűkültek. A Hunyadiakkal történő összeütközése helyzetét időről-időre még kilátástalanabbá tette. Hunyadi erőteljes oszmánellenes politikája nehezen tudott megértést tanúsítani a despota szorongatott helyzete iránt. Tudva, hogy a magyar had képtelen véglegesen leszámolni az oszmánokkal, a despota inkább kerülni igyekezett utóbbiak szükségtelen hergelését. Kettős hűbérisége is ezt a politikát látszott megerősíteni. Magyarországon viszont magatartása megbízhatatlan és áruló személyiség képét kölcsönözték neki. Az ellentétek kiéleződését a leghevesebb pillanatokban általában a despota magyarországi javai sinylették meg. Javulást csak végső szorultságban mutatott a két család viszonya (béketárgyalások a szultánnal, Nándorfehérvár ostroma).⁴⁹ Az idős despota teherbíró pénztára, valamint az oszmánokkal fenntartott jó kapcsolatai továbbra is fontos szövetségesé tették őt.

---

⁴⁶ Mirković L., *Mrnjavčevići*, *Starinar* 3 (1924–1925) 38–39.; Fostikov, A., *O Dmitru Kraljeviću*, IČ 49 (2002) 47–65.

⁴⁷ Prlender, I., *Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obranbeni sustavi*, *Historijski zbornik* 44 (1991) 23–41.

⁴⁸ Pesty F., *Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despota czim*, Budapest 1877.; Krstić, A., *Despot Đurađ i zakup komore u Nađbanji*, IČ 64 (2015) 237–252.; Uő., *Između brega i rita. Er(d)šomljo–Vršac u srednjem veku*, Beograd 2019.

⁴⁹ Kalić-Mijušković, J., *Beograd u srednjem veku*, Beograd 1967., Ćirković, S., *Despot Đurađ Branković i ugarsko-turski pregovori 1454. godine*, *Glas SANU* 280 (1971) 104–112.; Loma, A., *Zagorje Stefana Belmuževića–Kuda je Janko bežao sa Kosova*, *Zbornik Istorijskog muzeja Srbije* 23 (1986) 13–24.; Spremić, M., *Despot Đurađ i njegovo doba*, 363, 368–398.

Mátyás-kor (1458–1490)

A negyedik fejezetnek a despota-állam bukása utáni időszak áttekintése adja a tárgyát. Ennek magyarázatául az szolgál elsősorban, hogy a szerbeknek ekkoriban teljesen megváltozott keretek között kellett berendezniük életüket és célkitűzéseiket. Hunyadi Mátyás uralma idejében kerültek Magyarországra Grgurević Vuk despota – később pedig unokatestvérei, István és János –, a Jakšić fivérek, Belmužević Miloš és a Kosačák, ki utóbbiak áttelepülésének körülményeiről igen keveset tudunk.⁵⁰ E fejezet keretében igyekszünk megvilágítani a despota és a szentszávai hercegi cím tartalmát, illetve annak változásait az uralkodói tartalmat hordozó címeiktől a zászlósúri megnevezésig.⁵¹ Hogy pontosabb képet tudjunk festeni a szerb elit ténykedéséről és működéséről, egy alfejezetben foglalkozunk a szerb parancsnokok és katonák szerepvállalásával a Mátyás-kori harcokban, főként az oszmánok elleni összecsapásokban. A forrásokban szereplő leírások olyan könnyűlovasoknak mutatják be őket, akik olcsón fenntartható egységek voltak igazán kimagasló hadszíntéri eredményekkel. Mivel a szerb elit tagjai katonákként vagy mint kereskedők nyelv-, terep- és helyzetismeretükből eredően szerepet vállaltak a magyar–oszmán diplomáciában, ezen tevékenységükre is érdemes volt kiterjeszteni a figyelmet.⁵² Szem előtt tartva, hogy a szerb hadparancsnokok tárgyalásai a szultánnal jelentékenyen befolyásolták a békekötések folyamatát, ezek menete és értékelése külön helyet kapott a témakör feltárásában.

Bár mondhatni, hogy Újlaki Miklós boszniai királysága nem volt nagy hatással a magyarországi szerbekre, ám az a tény, hogy Mátyás király a déli szláv államok hagyományaihoz nyúlt belső problémáinak megoldásában, mégis figyelemre méltóvá teszi a kérdést. Kiváltképp indokolja ezt, ha tudjuk, hogy e királyság vitatárggyá lett a történészek körében. A legújabb eredmények fényében megállapítható, hogy Újlaki nem csak látszatkirály volt, a Jajcai bánóság történetének datálása pedig a szokásosnál több évvel is későbbre tehető.⁵³

---

⁵⁰ Magina, A., *Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević*, *Analele Banatului XVIII* (2010) 135–142.; Krstić, A., *Novi podaci o vojvodi Milošu Belmuževiću i njegovoj porodici*, *Inicijal* 1 (2013) 161–185.; Pálosfalvi T., *A szentszávai hercegek Magyarországon*, *Hercegek és hercegségek a középkori Magyarországon*, szerk.: Zsoldos A., Székesfehérvár 2016, 113–127.

⁵¹ Ćirković, S., *Postvizantijski despoti*, *ZRVI* 38 (1999–2000) 395–406.

⁵² Işiksel, G., *Friendship and the Principle of Good Neighborhood between Bayezid II and Matthias Corvinus*, *Matthias Corvinus und seine Zeit: Europa am Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit zwischen Wien und Konstantinopel*, hrsg.: Gastgeber, C.–Mitsiou, E.–Pop, I. A.–Popović, M.–Preiser-Kapeller, J.–Simon, A., Wien 2011, 33–36.; Isailović, N.–Krstić, A., *Srpski jezik i ćirilčno pismo u jugoistočnoj Evropi u XV i XVI veku*, *Previdilac XXXVII* 1-2 (2018) 43–52.; Hazai Gy., *Zur Rolle des Serbischen im Verkehr des Osmanischen Reiches mit Osteuropa im 15.-16. Jahrhundert*, *Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkenvölker*, hrsg.: Hazai, Gy., Berlin 2019,.

⁵³ Salihović, D., *An Interesting Episode: Nicholas of Ilok's Kingship in Bosnia 1471–1477*, *A Közép-európai Egyetemen 2016-ban megvédett mesterszakos dolgozat.*

A Jagelló-kor

Külön fejezet foglalkozik a szerbek helyzetével a Jagelló-korban. Ezt az időt az addigi engedmények bővülése és törvényben történő rögzítése jellemzi. A szerb elit bizonyos mértékben tovább bővült. Ekkoriban telepedett le Magyarországon Bakić Pál és családja, fiágon kihaltak a Brankovićok, szerepüket pedig átvette a horvát származású Berisló család. A migrációs folyamat immár egyre határozottabb képet hagyott maga után. Mind több helyen bukannak fel szerbek, bizonyos területek pedig szerb etnikai jellemzőket öltenek. Különösen fontos szerepet kaptak a szerémségi despoták, az utolsó Branković leszármazottak,⁵⁴ akik egy új állameszme építésébe kezdtek, amely hangsúlyt fektetett a nép és annak hagyományai továbbélésére, és visszanyúlt a Nemanjidák örökségéhez.⁵⁵ A szerb uralkodó dinasztia utolsó tagjai népük számára nem csak hadvezetők voltak a magyar királyok országában, hanem uralkodók is, birtokaik pedig „országuk”. Többet lehet mondani az áttelepültek vallási életéről és kulturális eredményeiről is. Elfogadva az utolsó despoták eszmei programját a szerbek mindinkább gyülekezni kezdtek a Krušedol és más kolostorok köré, a könyvmásolás és az irodalmi eredmények terén a régi szerb irodalomhoz hasonló eszmeiségű és szellemi színvonalú műveket hozva létre.⁵⁶ Ennek ellenére a súlyosan deelitizálódott nép keretein belül leginkább a katonai pályafutás biztosíthatott előrelépést a társadalmi ranglétrán.⁵⁷

A szerbek helyzete Magyarországon

Mivel a kultúra és a mindennapok története kevésbé feldolgozott része érdeklődésünk tárgyának, eme külön fejezetben tettünk próbát ezek feldolgozására. Figyelembe véve a ránk maradt műveket, mint a *Bati megőlésének története*, megállapítható, hogy a szentszávai hagyományokat áthatotta a Szent László legenda és annak kultusza.⁵⁸ Ezek szerint a két nép között az átfedések a mindennapok életében erősek voltak. Természetesen a hatás attól is függött, hogy a szerbek éppen hol telepedtek le Magyarországon. A despota-birtokok, főleg a határhoz közeli, bizonyultak a legvonzóbbaknak a megtelepedésre. Azon helyeken, ahol a szerbek egységes tömböket alkottak, az asszimilációs folyamat nem mutatkozott jelentősnek. Ám a társadalmi ranglétrán történő felemelkedés és az eltávolodás a néptársak által lakott területektől legtöbbször vallásváltáshoz és elmagyarosodáshoz vezetett.⁵⁹ Ennek ellenére a legtöbb betelepülő saját társadalmi hovatartozása szerint talált helyet a magyar társadalomban. A szerb jobbágyok leginkább magyarföldön is azok maradtak, míg a szerb nemesek és vlach

---

⁵⁴ Dinić-Knežević, D., *Sremski Brankovići*, Istraživanja 4 (1975) 5–44.

⁵⁵ Tomin, S., *Vladika Maksim Branković*, Novi Sad 2007.; Džamić, V., *Sremski Brankovići i zasnivanje Svete Fruške gore*, Sakralna umetnost srpskih zemalja u srednjem veku, ed.: Vojvodić, D.–Popović, D., Beograd 2016, 473–483.

⁵⁶ *Istorija srpskog naroda II. Doba borbi za očuvanje i obnovu države (1371–1537)*, szerk.: Kalić J., Beograd 1982, 144–191. (Babić-Dorđević, G. és Đurić, J., V. munkája), 491–545. (Bogdanović, D., Ivić, P. és Đurić, J. V. munkája).

⁵⁷ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, Sremska Mitrovica-Istočno Sarajevo, 2006, 62–70, 89–90, 94, 136–137.

⁵⁸ Radojičić, Đ., Sp., *Stara srpska književnost u srednjem veku*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu II (1957) 239–270.; Ređep, J., „Povest o ubijanju Batija“, *spomenik podunavske književnosti*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XI (1968) 1, 215–220.

⁵⁹ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 183–186.

kenéztek a köznemesség rétegét gyarapították.⁶⁰ Ez azzal járt, hogy a legtöbben honfitársaik lakta területeken – a magyar királyok által időről időre adott adókedvezményekkel élve – saját szokásaik szerint élhettek és katonáskodhattak. Jelentőségük a honvédelemben az oszmán nyomás erősödésével együtt növekedett. Ezért a naszádosok, huszárok, hajdúk, vojnikok, martalócok egyre nélkülözhetetlenebbekké váltak. Az új hazában birtokokat szerezve vagy kereskedve vagyonosokká is válhattak, mint azt Miloš Belmužević végrendelete bizonyítja.⁶¹

Mások szemében

A szakirodalomban a legkevesebb teret általában a betelepültek megítélése és más népekkel való együttélése kapta. A forrásokban főként az idegenből jött tömeg katonái észlelhetők. Kegyetlenségük és gyorsaságuk megrémisztette a kortársakat, ami a borzalmak elbeszélésén túl bepillantást enged a határmenti katonáskodó világ mentalitásába és harcmódorába is. Tagadhatatlan, hogy a határon folytonos öldöklésben élő emberek teljesen eltompultak, és sajátos értékrendszert követtek.⁶² Magyar és más nemzetiségű hadvezéreiket – akik e rendszerben éltek – saját hőseiknek tekintették, személyeiket pedig beépítették epikus műveikbe. Ennek ellenére egyoldalú lenne a szerbek között is csak kegyetlen gyilkosokat keresni. Magatartásuk a harcolók között amúgy messze nem ment ritkaságszámba.⁶³ Sokuk osztozott mindazonáltal más népek földműveseinek gyötrelmeiben, ami elfogadhatóvá és mások számára tiszteletreméltó társakká tette őket. A közös mindennapok együttműködést eredményeztek, az pedig kommunikációt környezetükben. A szerb nyelven írt okiratokban ezért egyre több a magyarból átvett szó (ország, megye, peneze), míg a magyarság katonai kifejezéseket és a kereskedelemhez köthető terminológiát (huszár, kótyavetye) kölcsönzött.

Összegezve eredményeinket igyekeztünk egységes képet nyújtani a szerb–magyar kapcsolatok késő középkori szakaszáról és azokról a mozgatórugókról, amelyek évszázadokra meghatározták mindkét nép életét. Megállapíthatjuk, hogy az oszmán előnyomulás felerősítette a szerbek vándorlását, akik Magyarországon kerestek maguknak új hazát. Szent István koronájának országában találva magát az áttelepedett tömeg, vezető rétegének tagjai a bárók és nemesek között, míg a jobbágyok és vlachok a magyar jobbágyok, polgárok és kereskedők között kerestek boldogulást. Előrelépésük legjárhatóbb útját a katonai pályafutás biztosította. Ezért található nagy számban bandériumokban, a zsoldosok között, illetve a huszárok és naszádosok kötelékében. A legelőkelőbbek, a dinasztiai tagjai új állami ideológiát teremtettek, amely a kulturális fennmaradás eszméjén és a hagyományok ápolásán alapult. A szerb állam újbóli felállításának várakozásában néptársaik szemében urlakodók

---

⁶⁰ Rokay P., *Egy ismeretlen Janus Pannius-levél*, Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 9 (1971) 5–16. Uő., *Prilog poznavanju položaju Srba u Ugarskoj u XV veku*, Zbornik Matice srpske za istoriju 6 (1972) 87–91.; Uő., *A szerbek betelepülése Magyarországra a XV. században*, *A szerbek Magyarországon*, ed. Zombori István Szeged, 1991, 51–63.

⁶¹ Ivić, A., *Nekoliko ćirilskih spomenika iz XVI. i XVII. veka*, Arhivski vijesnik 1 (1913) 92–103.

⁶² *1504–1566, Memoria rerum. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete (Verancsics-évkönyv)*, szerk.: Bessenyei J., Budapest 1981, 10–17.

⁶³ Csukovits E., *Magyarországról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban*, Budapest 2015, 200–222.

voltak, amit azok egyházi alapításaik körül gyülekezve fejeztek ki.⁶⁴ E kulturális központok, amelyek életben tartották a letűnt államiság maradványait, erősítették a vallási buzgalmat, és a már etnikailag megváltozott vidékeken akadályát képezték az aszimilációnak. Ugyan a legkiemelkedőbbek a magyar nemesség soraiba kerülve könnyebben elmagyarosodtak, a kölcsönhatások azonban észlelhetők voltak a mindennapi munka és a szellemi alkotások terén. Magyarországon élve és katonáskodva a szerbek nagymértékben megőrizték kultúrájuk gyöngyszemeit s átmentették az utókorra, amelyből később kicsírázott a modern szerb állam.

Bibliográfia

Obradović, Nenad, *Spomenik Petru Velimiroviću, prilog proučavanju istorije sela Mol*, *Attendite* 12 (2016) 151–156. (*Velimirović Péter síremléke, adalék Mohol falu történetéhez*).

Obradović, Nenad, *Pismo despota Đurđa Vukovića Jovanu Lekešu od Kaloa. Smederevo 1450. avgust 10*, *Stari srpski arhiv (SSA)* 17 (2018) 139–147.

Obradović, Nenad, *Pismo despota Đurđa Vukovića podsudiji kraljevskog dvora, Jovanu Lekešu od Kaloa. Smederevo 1452. januar 13*, *SSA* 18 (2019) 83–89.

Obradović, Nenad – Štetić, Marina, *Slučaj utaje despotskih prihoda u Satmaru 1417. godine*, *Beogradski istorijski glasnik* 11 (2020) 99–107. (*Egy adócsalási eset a despota birtokain Szatmárban 1417-ben*).

Obradović, Nenad, *Povelja despota Vuka Grgurevića podbanu Ladislavu od Grebena. Bela Stena, 1475. [1. januar]*, *SSA* 19 (2020) 77–89.

Obradovic, Nenad, *Zsigmond király és Lazarević István despota – A hűbéri viszony keletkezéséről*, *Belvedere Meridionale* 33 (2021) 47–53.

Obradović, Nenad, *Srpski despoti i njihovi posedi u Bačkoj*, *Eparhija bačka u osmomekovnoj istoriji Srpske pravoslavne crkve*, ur. Boškov, Svetozar–Stojkovski, Boris–Vajagić, M, Predrag, *Bačka Palanka–Novi Sad* 2021, 17–33. (*Szerb despoták és birtokaik Bácskában*).

Obradović, Nenad, *Pismo despota Stefana Lazarevića biskupu Stefanu Uporiju. Kruševac, 1417. februar 18*, *SSA* 20 (2021) 25–35.

Obradović, Nenad, *Isprava Stefana i Dmitra Jakšića za Jovana Farkaša o vraćanju zakupljenog poseda Inarč. Nađlak, 1478. oktobar 13*, *SSA* 20 (2021) 37–48.

Obradovic, Nenad, *Vuk despota jajcai bánása. Adalék a Mátyás-kor archontológiájához*, *Fons* 28 (2021) 467–473.

---

⁶⁴ Lemajić, N., *Srpska elita na prelomu epoha*, 161, 186–190.

Obradović, Nenad, *Novi podaci o uspostavljanju vazalnih odnosa između despota Stefana i kralja Žigmunda*, Beogradski istorijski glasnik 12 (2021) 37–55. (Új adatok az István despota és Zsigmond király közötti vazalusi viszony keletkezéséről).

Obradovic, Nenad, *Szerb despoták birtokai Magyarországon (áttekintés)*, Micae Mediaevalis X. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról, szerk. Kovács Enikő–Rudolf Veronika–Szokola László–Varró Orsolya–Veszprémy Márton, Budapest 2022, 61–75.

Obradovic, Nenad, *Pénzügyi visszaélés a szerb despoták szatmári birtokain 1417-ben*, Acta Historica 147 (2022) 2, 107–113.

Könyvrecenziók

Obradović, Nenad, *A titokzatos Fekete ember életrajza*, Létünk 3 (2019) 169–173.

Obradović, Nenad, *Ličnost, doba i nasleđe Jovana Nenada*, Ex Pannonia 23 (2019) 113–116. (*Jovan Nenad személyisége, kora és öröksége*).

Obradović, Nenad, *Dejan Ječmenica, Nemanjići drugog reda, Univerzitet u Beogradu–Filozofski fakultet, Beograd 2018, 217. str.*, Beogradski istorijski glasnik 9 (2018) 147–150. (*Dejan Ječmenica, Másodszülött Nemanjićok, Belgrádi Tudományegyetem–Bölcsészettudományi Kar, Belgrád 2018. 217 oldal*).

Obradovic, Nenad, *Egy uralkodó családról másképpen*, Aetas 35 (2020) 201–203.

Obradovic, Nenad, *Szerbiai és boszniai uralkodók oklevelei velencei gyűjteményekben*, Aetas 37 (2022) 203–204.

Obradović, Nenad, *Ambrus Miskolczy, A román középkor időszerű kérdései. Régi-új videák és közelítések*, Hiperborea 9 (2022) 2, 274–277.